

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM (YENİ MATERYALİZM)

I. İdealizm ve Materyalizm	11
1. İdealizm	11
2. Materyalizm	14
II. Kant	18
1. Hume ve nedensellik	18
2. Tümevarım problemi	19
3. Transandantal idealizm	21
III. Hegel	25
1. Diyalektik	26
2. Tin	29
3. Diyalektik materyalizm	33
4. Fragmanlar	35
IV. Zizek	41
1. Zizekçi diyalektik	42
2. Transandantal	43
3. Gerçek	44
4. İmkânsız Gerçek	46
5. Retro-aktivite	47
6. Üst-belirlenim	48
7. Zorunluluk ve olumsuzluk	49
8. İdeoloji ve sinizm	51
9. İnanç ve bilgi	53
10. Değıniler	54
V. Meillassoux	62

VI. Ek: Üç okuma parçası	65
1. Lucretius, “Evrenin Yapısı”	65
2. Werner Heisenberg, “Fizik ve Felsefe”	66
3. Arthur Schopenhauer, “İsteme ve Tasarım Olarak Dünya”	67

İKİNCİ BÖLÜM

(POSTMODERNİZM VE POSTYAPISALCILIK)

I. Postmodernizm	75
1. Postmodernizmin artıları	77
2. Postmodernizmin eksileri	77
II. Yapısalcılık	79
1. Saussure ve yapısalcılık	79
2. Kant ve yapısalcılık	79
3. Yapısalcılık, dil ve psikanaliz	81
III. Postyapısalcılık	83
1. Derrida ve yapısöküm	83
2. Barthes ve yazarın ölümü	86
3. Foucault ve insanın ölümü	87
Kaynakça	91

ÖNSÖZ

Günümüz seküler dünyasını anlayabilmek için gerekli olan felsefe ancak materyalist bir felsefe olabilir. Bu çalışmanın amacı, günümüz bilimsel gelişmelerini de hesaba katan bir materyalizm arayışında olan Zizek'in yeni materyalizmini (ya da transandantal materyalizmini) tanıtmaktır.

Ama bu çalışmanın Zizek'le başlayıp Zizek'le bitmesini istemedik. Zizek'le başlamadık çünkü yeni materyalizm, idealizmden hareketle, idealizmin derin bir şekilde yorumlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu yüzden idealizmin iki büyük ismiyle (Kant ve Hegel) başladık. Zizek'le bitirmedik çünkü "spekülatif materyalizm" adını verdiği bir yaklaşımla ufuk açıcı düşüncelere sahip olan Quentin Meillassoux'u da kısaca tanıtmak istedik.

Kant, ampirizm ile rasyonalizmi sentezlemeye çalıştı ve böylece ortaya çıkan "Saf Aklın Eleştirisi" felsefe tarihinde bir dönüm noktası oldu. Zizek ise günümüzde idealizm ile materyalizmi sentezlemeye çalışıyor. Zizek'in bu sentezi açıklamaya çalıştığı iki kitabı (Hiçten Az ve Mutlak Geritepme), sanırım felsefe tarihinde yeni bir dönüm noktası oluşturacak.

Bu çalışmanın birinci bölümünde hem yeni materyalizmi tanıtmaya hem de idealizm-materyalizm bağlamında felsefe tarihinin üç dev ismini (Kant, Hegel, Zizek) birleştiren ve ayıran noktaları ortaya koymaya çalıştık.

Gelelim ikinci bölüme. Çalışmamızın odağı olan Zizek postmarksizmin en önde gelen teorisyenlerinden biridir. Postmarksizm, marksizmi postmodernizm ve postyapısalcılığa açma girişimlerini ifade eder. Bu yüzden çalışmaya postmodern ve postyapısal düşünceyi özetleyen bir bölümün ilave edilmesinin, hem çalışmaya bütünlük kazandıracağı hem de okura kavramsal bir donanım sağlayacağı düşünülmüştür.

I. İdealizm ve Materyalizm

Felsefe tarihindeki en büyük tartışma şudur: Fiziksel ve zihinsel olandan hangisi daha önce gelir yani daha temeldir? Önceliği zihinsel olana veren görüş idealizm, fiziksel olana veren görüş materyalizmdir.

1. İdealizm

İdealizm, temel gerçeğin zihinsel olduğunu savunur. Aslında bu görüşe idealizm değil, “idea-izm” denmesi gerekirdi, çünkü tamamen “idea” kavramı üzerine kuruludur. Bu yüzden önce “idea” üzerinde duralım.

İdea

Nedir idea? Bunun yanıtını “İdea Nedir?” kitabının yazarı Nayla Farouki'den alalım:

“Penceremden dışarıyı seyrediyorum. Evler, arabalar, insanlar görüyorum. Gözlerim sayesinde algıladığım çeşitli imgeler hafızama kazınıyor. Bu imgeleri daha sonra yeniden kafamda canlandırabiliyim. İşte bu canlandırma esnasında imge, idea haline gelir.”

Yazar bir tanım vermedi ama ideanın ne olduğunu basitçe açıkladı. Aristoteles ise bir tanım vermiştir. Ona göre idea, duyu organlarıyla toplanan enformasyondan hareketle zihnimizin oluşturduğu soyut bir varlıktır.

Peki, zihnimiz algılardan bağımsız olarak idealar oluşturabilir mi? Kant bu soruya “evet” diyecektir. Ona göre insan zihni dünyada hiçbir karşılığı olmayan idealar inşa edebilir. ⁽¹⁾

Bir alıntı da Bertrand Russell'dan:

“Adalet gibi bir kavramı ele alalım. Eğer adaletin ne olduğunu kendi kendimize sorarsak, kimi âdil eylemleri ele alarak işe başlarız. Bu eylemler, âdil olan her şeyde bulunan bir ortak doğadan pay almış olmalıdırlar. Bu ortak doğa adaletin kendisidir; adaletin özüdür.

Platon’un “idea” dediği şey işte bu özdür. Ve Platon için gerçek dünya idealar dünyasıdır. Fakat biz “idea” yerine “tümel” sözcüğünü kullanacağız. Sözlüklerde bulunan neredeyse tüm sözcükler tümellerdir. Buna rağmen pek çok insanın tümellerden bihaber olması şaşırtıcıdır.”⁽²⁾

İdealizm, 19. yüzyılda bilimsel buluşların yol açtığı mekaniğin dünya görüşüne bir tepki olarak gelişti. İdealist filozoflar geleneksel dinsel anlayışlara akılcı bir temel oluşturmak için uğraştılar.

Öznel ve nesnel idealizm

İki tür idealizm vardır: Öznel ve nesnel. Öznel idealizmi en iyi temsil eden filozof Berkeley’dir. Onun ünlü mottosu der ki: “Var olmak algılanmaktır.” Yani, dünyadaki şeyler ancak algılandığında var olan şeylerdir. Berkeley’ye göre dünyadan zihni kaldırıncaya geride hiçbir şey kalmaz. Nesnel gerçeklik diye bir şey yoktur, gerçeklik zihnimizdedir yani “öznel”dir. Bu idealizmi çok iyi tasvir eden bir film, zamanında dünyayı kasıp kavurmuştu: Matrix.

Matrix, gelişmiş süper bilgisayar ve robotların uzun savaşlardan sonra dünyaya hakim oldukları bir geleceği resmeder. Bu dünyada insanlar doğumlarından sonra özel tüplere konmakta ve enerji kaynağı olarak kullanılmaktadır. Tüpteki insanların beyinlerine bilgisayarlar tarafından özel sinyaller gönderilmekte ve insanların zihinlerinde bir sanal gerçeklik dünyası oluşturulmaktadır. Matrix işte bu sanal gerçekliğin

adıdır. Film özünde Berkeley idealizminin modern ve çok başarılı bir uyarlamasıdır.

Nesnel idealizme gelirsek, bu idealizm çok önceden ilk olarak Platon tarafından ortaya atılmıştır. Platon'a göre bu dünya gölgelerden oluşan bir dünyadır. Gerçek dünya ise ideaların dünyasıdır. Platon, "Madde bir yalandır, ancak yine de gerçek." derken, sanırım, hem kendi idealizmini hem de bu idealizmin paradoksal yapısını ifade ediyordu. Bu idealizm hiçbirimize yabancı gelmez, çünkü büyük dinlerin vaaz ettiği gerçeklik özünde budur. Üç büyük dinin üçü de Platon uyarlamasıdır.

Transandantal idealizm

Çağdaş felsefenin idealizmden uzaklaşmış olması beklenebilir. Ancak çağdaş filozoflar arasında idealizmin farklı versiyonlarını savunanlar mevcuttur. Günümüzde en inandırıcı görünen idealist versiyon, zihnin dünyayı yaratmadığı fakat onu biçimlendirdiği görüşüdür. Bu tez ilk olarak büyük Alman filozofu Immanuel Kant tarafından ortaya atılmıştır. Kant bu tezini, diğer idealist görüşlerden ayırmak için "transandantal idealizm" olarak adlandırmıştır. Kant ve felsefesini bir sonraki bölümde inceleyeceğiz.

Şunu da ilave etmek gerekir ki, Platon anti-materyalist bir filozof olmasına rağmen, günümüz bilimiyle Platon felsefesi arasında şaşırtıcı bir yakınlık vardır.

Alman idealizmi

İdealizmin Kant'tan Schelling'in geç dönem eserlerine kadarki gelişim süreci, "Alman idealizmi" olarak bilinir.

Kant sonrası Alman felsefesinin hareket noktası, Kant felsefesini rasyonel bir felsefe haline getirmektir. Alman idealistleri, Kant'tan kendilerine miras kalan çözülememiş bir problemi

çözmeye çalışmışlardır: Bilgiye nasıl ulaşılır? Çözümde uzlaş-
tıkları söylenemez.

Alman idealizminin en önemli isimleri Fichte, Schelling ve Hegel'dir. Bu filozoflar felsefelerini Kant üzerine inşa etmiş fakat belli konularda Kant'a eleştiriler getirmişlerdir. Örneğin, Fichte "kendinde şey" kavramının bilinemezliğini eleştirmiş, Schelling ise idealizmdeki "realist" unsurun yenilenmesi gerektiğini savunmuştur; ona göre idealizm felsefenin ruhu, realizm ise bedenidir. Fichte ve Schelling'in ayrıldıkları esas nokta, özne ve nesne ilişkisidir. Fichte'ye göre nesneyi kuran öznedir. Schelling ise bu tezi tersine çevirir: Nesneyi kuran özne değil, özneyi kuran nesnedir. Ahlak felsefesi (etik) ise, Fichte'de önemli bir yer tutarken, Schelling ve Hegel'de daha geri plandadır.

Yirminci yüzyıl boyunca Alman idealizmine ilgi bir süre için gerilemiştir. Şimdilerde ise araştırmacıların dikkatini yeniden kendi üzerine çekmiş görünmektedir.

2. Materyalizm

Materyalizm, temel gerçekliğin madde olduğunu savunur. İlk materyalistin Thales olduğu söylenebilir. Yunan felsefesi Milet okuluyla başlar ve Milet okulunun kurucusu Thales'tir. Thales'i ölümsüz kılan ise şu söylemdir:

"Su, her şeyin arkhesi, ilkesi, nedeni veya tözüdür."⁽³⁾

Bize tuhaf gelen bu ifade, Nietzsche'nin işaret ettiği üzere üç açıdan büyük önem taşır: Birincisi, her şeyin nedeninin "maddi" olduğunu belirtmesi, ikincisi temel gerçekliği mitlere veya mistik düşüncelere dayanmadan cevaplaması, üçüncüsü ise her şeyin nihayetinde tek bir ilkeye indirgenebileceği düşüncesidir.⁽⁴⁾